

könyv
könyvtár
könyvtáros

1999
április

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

8. évfolyam 4. szám

1999. április

Tartalom

Könyvtárpolitika

A könyvtárak és az európai integráció	3
Skaliczki Judit: A hazai könyvtárügy az integrálódó európai könyvtárügyben	4

Műhelykérdések

Fogarassy Miklós: Kontinensünk mai gyermekkönyvtári világa	9
Lukáts János: Rendszerváltó évtized – A magyarországi németek a könyvkiadás tükrében, 1985–1995	12
Prókai Margit: Terminológiai változások a könyvtári szaknyelvben	17

História

Pröhle Éva: Édesapámról, Pröhle Jenőről	32
Pogány György: Egy óvári nyomdász a múlt században	42

Extra Hungariam

Mondok Ildikó: Finn könyvtárakról	46
--	----

Perszonália

Simon Zoltán: Búcsú Czine Mihálytól	52
Csoboth Attila (1940–1999)	53
Miska János: Áldott kikötők. Megkéssett búcsú Béky-Halász Ivántól	54
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	57

Lapunk e számában Rosta Erzsi festőművész munkáiból válogattunk.

From the contents

Judit Skaliczki: Hungarian librarianship in the integrative developments of European librarianship (4);

János Lukáts: Germans living in Hungary as mirrored in publishing of the years 1985–1995 (12);

Margit Prókai: Terminological changes in library terms (17)

Cikkeink szerzői

Fogarassy Miklós, az OSZK–KMK munkatársa; *Lukáts János*, az Országos Rádió és Televízió Testület könyvtár-igazgatója; *Mondok Ildikó*, a Szolnoki Megyei Könyvtár munkatársa; *Pogány György*, az ELTE oktatója; *Prókai Margit*, a Miskolci Megyei Könyvtár munkatársa; *Simon Zoltán* irodalomtörténész, a Debreceni Megyei Könyvtár ny. igazgatója; *Skaliczki Judit*, a NKÖM Könyvtári Osztály vezetője

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,

Poprády Géza, dr. Tóth Elek

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 99.061

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 3000 forint. Egy szám ára 250 forint

HU–ISSN 1216-6804

A könyvtárak és az európai integráció

Azt hiszem, nem az a fontos itt és most a számunkra, hogy pontos dátumot kapjunk, hogy meghatározhassuk, mikor fog – napra, órára – befogadni minket az Európai Unió – mondotta mindjárt beszédének elején *dr. Molnár László*, a Külügyminisztérium Integrációs államtitkárságának helyettes államtitkára. A fontos az, hogy felkészüljünk erre az integrációra. E szavak jegyében és szellemében került sor – *A könyvtárak és az európai integráció* címmel – az Informatikai és Könyvtári Szövetség szervezésében egy konferenciára, amelynek helyet az Országos Széchényi Könyvtár biztosított.

Az ez év februárjában rendezett konferencián megjelent és előadást tartott az Európai Unió Nagykövetségének tanácsosa, *Eckhard Jaedtke* úr, a már említett *dr. Molnár László*, *Várszegi Dóra*, a Miniszterelnöki Hivatal Civil Kapcsolatok Főosztályának vezetője és *dr. Skaliczki Judit*, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium Könyvtári Osztályának vezetője. A szakmai konferencia második részében bemutatkoztak az Európai Unió dokumentációs gyűjteményei és információs szolgáltatásai, lehetőség volt konzultációkra és hozzászólásokra, korreférátumokra és vitákra stb. A megbeszélés-bemutató egyúttal egy nagyobb sorozat első tagja is volt: hasonlóra kerül sor, közelesen, Debrecenben, Pécsen, Szegeden és Szombathelyen is. Hogy szükség van ezekre az összejevetelkre, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy voltak bizony kérdések és ellenvélemények, kiigazítások és kontroverziák. Csak egyet emelnék ki közülük: *dr. Nagy Lajos*, (3K) – aki a finnek EU-csatlakozási tárgyalásait a helyszínen követhette végig, lévén a finnországi Magyar Nagykövetség sajtóattaséja – arra hívta fel a hozzászólását köszönettel nyugtázó helyettes államtitkár figyelmét, hogy érdemes követnünk az ő ragyogó, érdekeiket keményen és okosan védő tárgyalási metódusukat, és ugyancsak sok átvenni való volna tőlük a csatlakozással kapcsolatos állampolgári tájékoztatás megszervezését illetően is. A tapasztalatok alapján kiemelte az egyes kérdéseket, témákat tényszerűen és röviden ismertető füzetek szükségességét a könyvtárak és az egyéb információs pontok EU információ-szolgáltatásában a többség, az úgynevezett „átlag-érdeklődők” szempontjából. Skaliczki Judit úgy fogalmazott: először nagy körökben, a sasok léptékével közelített a konferencia a központi, a könyvtári témához, majd – és éppen ezt nyújtotta Skaliczki Judit előadása, amelyet teljes terjedelmében közlünk – annak ágait-bogait szálazva. És éppen ez a szálazás tette plauzibilissé, hogy nem pusztán az Unióba való belépésünk-felvételünk miatt szükséges mindössze könyvtáraink, szakmánk Európa-konform voltának számbavétele. A legszigorúbb szakmai követelmények is erre szorítanak minket – hál’Istennek. És persze szükség van arra is, hogy mi, könyvtárosok is alaposan tájékozódjunk az Európai Unió egészének is, tagországainak is könyvtár- és információs ügyeiről, bajairól, gondjairól, terveiről, trendjeiről és

eredményeiről. Ezt segítette elő a konferencia (és fogják majd további konferenciák), de talán legfontosabb a figyelemfelhívás volt. A témának gazdag szakirodalma van, ezzel kell – nem majd egyszer, hanem hic et nunc – megismerkednünk. A 3K közelesen szemlézni fog majd ebből a szakirodalomból, valamint felmutat olyan példákat is, amelyek paradigmaticus értékűek lehetnek számunkra. (VK)

A hazai könyvtárügy az integrálódó európai könyvtárügyben

Közhelyes megállapítás, hogy *Magyarország könyvtárügye része az európai könyvtárügynek*. Ennek a közhelynek azonban következményei is vannak. Például az, hogy a hazai könyvtárügy stratégiai fejlesztési tervének kidolgozásakor mind az átfogó cél, a küldetésnyilatkozat, mind a célrendszerek és a fejlesztendő kulcsterületek megállapításakor figyelembe kell vennünk az európai általános trendeket.

Ezek a trendek elsődlegesen az Európai Unió és az Európa Tanács könyvtár- és információpolitikai elképzeléseit jelentik. Ez kétirányú kapcsolat: *egyrészt meg kell jelenniük ezeknek az elképzeléseknek a hazai fejlesztési koncepciókban, másrészt jelen kell lennünk azon a tanácskozásokon, megbeszéléseken, amelyeken a javaslatokat, irányelveket megfogalmazzák, mert érvényesítenünk kell a mi elképzeléseinket is.*

A tevékenység első része azt jelenti, hogy a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium Könyvtári osztálya által összeállított fejlesztési dokumentumokban, koncepciókban figyelembe kell venni az európai trendeket, másrészt azt, hogy az osztály munkájában kiemelt feladat az európai integrációs törekvésekben való részvétel, azaz, az osztály feladataiból idézve: „aktív és átalakító részvétel az európai integrálódás könyvtári információs területei fejlesztésében.”

Másként nyilvánul ez meg az Európai Unió és másként az Európai Tanács esetében.

Az Európai Unió kulturális politikája a tagországok és a csatlakozni kívánó országok kulturális politikáját valósítja meg. Az EU alapszerződések ugyanis az oktatás és a kultúra tartalmi és szervezeti kérdéseit kizárólag *nemzeti* kompetenciának minősítik, ezért a közvetlen és jól körülhatárolható jogharmonizációs kötelezettségek száma viszonylag csekély.

Az Európai Unió esetében a hazai könyvtárügy lehetősége egyelőre az, hogy részt vegyen a különböző kulturális, audiovizuális és kutatási-fejlesztési keretprogramokban. Az első négyéves keretprogram 1984-től 1988-ig tartott. A tematikája az információs és kommunikációs technológia volt. A részprogramok összeállításával a következő stratégiai célok megvalósításához kívántak hozzájárulni:

- Európa tudományos és műszaki felemelkedése,
- az élet minőségének javítása,
- a tagállamok kutatási erőfeszítéseinek koordinálása és hasznosításának javítása.

A keretprogram adott teret az Európa útja az információs társadalom felé c. akcióprogramnak is, amelynek alapja Martin Bangemann jelentése, Az Európa és a globális információs társadalom c. műve volt.

Az akcióprogram a következő négy témakörből állt:

- az információs társadalom jogi keretei és szabályozásai,
- a nagy információs hálózatok, alapvető szolgáltatások, alkalmazások, tartalmi előírások,
- szociális, társadalmi, kulturális vonatkozások,
- bevezető tájékoztatás az információs társadalommal kapcsolatok tudnivalókról.

Az EU 4. Kutatási és Technológiai Fejlesztési keretprogramjában (1994–1998) a könyvtári, információs és kommunikációs terület a rendelkezésre álló összeg legnagyobb hányadát kapta, 28 százalékot. A keretprogram négy tevékenységi köréből számunkra az első tematikája volt meghatározó. Ennek elevezése: Információs és Kommunikációs Technológiák. Tevékenységi körének az alábbi három programja volt:

- Információs technológiák,
- Telematika,
- Fejlett kommunikációs technológia.

A 4. keretprogramban Magyarország még csupán egy-egy tagországgal közösen pályázhatott. Az eddigi jogharmonizációs erőfeszítések eredménye, hogy a társult országok közül kizárólag számunkra nyitották meg 1998 folyamán a MEDIA II. programot, amelynek a célja az európai audiovizuális terület támogatása.

Az információs társadalom központi témája, kiemelt fejlesztési területe az 5. Kutatási és Technológiai keretprogram könyvtár- és információs politikájának is.

Az 5. keretprogramban való részvételre már teljes körű lehetőséget kaptunk, amelynek koordinálását elsődlegesen az OMFB végzi. A keretprogramhoz kiírt pályázatok a kulturális örökség védelme, a multimédia alkalmazása, a hálózati együttműködés lehetőségei, az információ elektronikus úton történő szolgáltatása, a digitalizáció, a különböző információs szolgáltatások, a közös katalogizálás lehetőségei, a statisztika és a különböző szabályzatok területeit ölelik föl.

Az 1999–2003 között megvalósítandó 5. keretprogram nem egyszerűen a technikai, technológiai fejlesztést helyezi előtérbe, ugyanis a technológiát egyértelműen eszközként kezeli a tényleges cél megvalósítása érdekében. Ez a cél pedig az életminőség javítása, a *felhasználóbarát információs társadalom létrehozására*.

A négy nagy tematikus program központjában is ez a kérdéskör áll.

A program kulcsakciói a könyvtárügy szempontjából:

- Rendszerek és szolgáltatások az állampolgárok számára,
- A munkavégzés és az elektronikus kereskedelem új módszerei,
- A multimédia tartalmának és eszközrendszerének fejlesztése,
- Nagy fontosságú technológiák és infrastruktúrák.

Az Európai Unió gyakorlatával szemben az Európa Tanács meghatározza a kulturális politikáját:

- a kultúra a társadalom és az állampolgárok közös terméke, amelynek alapja az értékek és az identitás;
- a kultúra élénk gazdasági aktivitás, amely a különböző kulturális szolgáltatásokon és termékeken alapul.

A Tanács öt kulturális alapelve a könyvtárügy általános fejlődési trendjeit is befolyásolja. Ezek a következők:

- a hozzáférés biztosítása,
- a kreativitás biztosítása,
- az identitás és a sokszínűség egymást kiegészítő gyakorlatának biztosítása,
- a részvételi lehetőség biztosítása,
- a jogszabályok betartásnak biztosítása.

Nem véletlen, hogy a könyvtári törvényben ezeknek a gondolatoknak a megvalósíthatósága nyomon követhető.

A Tanács a javasolt elképzeléseit határozatokban, irányelvekben és javaslatokban teszi közzé. Az 1996. évi, a könyvtárakról és az elektronikus publikálásról szóló határozata az általános elképzeléseket konkretizálva fogalmazta meg (1):

- „...Európa minden országában meg kell valósítani az információs társadalmat, és ebben a társadalomban a tudás világa és a folyamatosan újuló információs technológia közötti kapcsolat megteremtésében és fenntartásában a könyvtáraknak aktív szerepe van...”;
- „...a könyvtárak gyűjteményeit a hálózatokon keresztül kell szolgáltatni...”;
- „... a könyvtárak a gazdag gyűjteményeik révén a mindennapi innovációs és fejlesztési tevékenységek alapintézményei...”;
- „...az elektronikus dokumentumok térhódítása mellett minden eszközzel szolgálni kell a hagyományos könyvhöz kötődő olvasási kultúrát, és ugyanakkor Európa országaiban meg kell teremteni a minél teljesebb együttműködést az információgyűjtés és szolgáltatás terén.”;
- az elektronikus dokumentumok, a hálózati együttműködés korában is meghatározó feladata a könyvtáraknak a *könyvhöz kapcsolódó olvasási kultúra*;
- mindenfajta innovációs tevékenységnek központja az információt gyűjtő, feltáró és szolgáltató intézmény, a könyvtár;
- a könyvtár összekötő kapocs a tudás világa és a folyamatosan újuló információs technológia között.

A Tanács könyvtári szakértői megbeszélései közül kiemelkedik az 1996-ban tartott varsói és az 1998-ban tartott strasbourg-i konferencia.

Az előzőnek a központi témája a könyvtári törvénykezés volt, összekapcsolva a „szerző, kiadó könyv-könyvtár, terjesztő” egymással összefüggő, de időnként ellentétes érdekeket képviselő láncolatával. A könyvtári törvénykezéssel szembeni megbeszélések során, támaszkodva arra az értékes munkára, amit a Magyar Könyvtárosok Egyesülete a Tanáccsal együttműködve már évek óta végzett, a volt szocialista országok közül meghatározó módon volt lehetőség arra, hogy egy újfajta törvénykezési koncepció gondolatát képviseljem. Ennek a leglényegibb eleme az információhoz való szabad hozzáférés biztosítása.

Megerősített a tanácskozás abban az elképzelésben is, hogy a jövő az *együttműködő könyvtárak rendszere*, ezért a törvénynek a különböző könyvtártípusokról együtt kell rendelkeznie, hiszen nem a könyvtár típusa határozza meg a könyvtári ellátást, hanem a használók érdekeinek és a szolgáltatásoknak a központba helyezése.

A strasbourgi konferencia központi témája a könyvtárak és a demokrácia volt.

Ezt a kérdéskört négy különböző munkacsoport dolgozta fel, négy altéma kidolgozásával:

- az információhoz való szabad hozzáférés és a létező korlátok;
- a könyvtárak működése a nemzeti információs politika szempontjából;
- a könyvtára mint az információs lánc aktív részesei;
- a könyvtári örökség védelmének kérdései.

Az első téma esetében a legélesebb kérdés az volt, hogy beszélhetünk-e egyáltalán szabad hozzáférésről, abban az esetben, ha az információ nem ingyenes. Ezt a feszültséget a tanácskozás a javaslatában úgy próbálta megoldani, hogy felhívta a könyvtárak figyelmét erre a létező gondra, és felvetette az ingyenesség már meghaladottnak vélt gondolatát.

A második témakör a könyvtári együttműködésről szólt és a különböző fenn tartói szintek – állami és önkormányzati vagy egyéb – más és más felelősségéről. Míg az állam, a kormány felelőssége a rendszer működtetése, egy-egy fenn tartóé az adott könyvtár működtetése. Mindennek meg kell jelennie a finanszírozásban is.

A könyvtár meghatározó szerepe az információs láncban közhelynek tűnik, de a gyakorlatban – például a szerzői jog esetében ez mégsem érvényesül. A Tanács különböző erőfeszítéseket tesz, hogy a szerzői jogi törvények megfelelő alkalmazása ugyanakkor ne jelentse a könyvtárhasználók lehetőségeinek nagyarányú szűkítését.

A könyvtári örökség védelme koordinált digitalizációs programot, és ugyanakkor a hagyományos papír- és könyvrestaurálást jelenti, illetve az egyéb hordozók fokozott védelmét.

Az Európai Unió programjait ismerve, az Európa Tanács javaslatainak elkészítésében részt véve és a hazai fejlesztéseink ismeretében egyértelműen igazolható a megállapításunk, hogy a hazai könyvtárügy a közös, európai könyvtárügy szerves része, a jövőképünk, a küldetésnyilatkozatunk, a stratégiai tervünk európai és – természetesen – magyar.

Jegyzetek:

1. Resolution on electronic publishing and libraries = Official Journal of the European Communities, 1996. 21. 8
2. Felkészülés a magyar felsőoktatási intézmények részvételére az Európai Unió 5. Kutatási és Technológiai Fejlesztési keretprogramjában = Bp. 1998. kézirat
3. The Information Society = Brussels, 1996. COM(96) 395 final
4. Az Információs Társadalom kialakításával kapcsolatos EU-programok, projektek, határozatok, kiadványok = Bp. 1997, OMIKK

5. Koncepció a millenniumi megemlékezések informatikai programjaként megvalósuló országos könyvtári, múzeumi és levéltári és közművelődési információs hálózat fejlesztéséről és a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtárról = Bp. 1998. kézirat
6. Skaliczki Judit: Az Európai Könyvtárügy és a hazai könyvtárügy = Könyvtári Levelezőlap, 1998. 7. sz.

Skaliczki Judit

MEGHÍVÓ

az MKE tavaszi szakmai konferenciájára

A NEM NYILVÁNOS KÖNYVTÁRAK ÉS A KÖNYVTÁRI TÖRVÉNY

**(ELTE Tanárképző Főiskola, Markó u. 29–31.,
május 6. csütörtök, 10–14 óra)**

Részletes program:

- 10.00 Balogh Mihály (MKE) levezető elnök megnyitója
- 10.10 Skaliczki Judit (NKÖM) plenáris előadása
- 10.50 Korreferátumot adnak elő:
 - Bánhegyi Miksa (egyházi könyvtárak)
 - Sipos Magdolna (főiskolai könyvtárak)
 - Sümeгинé Tóth Piroska (igazságügyi könyvtárak)
- 11.50 Szünet
- 12.10 Korreferátumot adnak elő:
 - Kalmárné Morcsányi Rozália (iskolai könyvtárak)
 - Zakariás János (múzeumi könyvtárak)
 - Freisinger Jenő (orvosi könyvtárak)
- 13.10 Hozzászólások, vita, összegzés
- 13.50 Elnöki zárszó

A konferenciára elsősorban a témában érdekelt könyvtárak képviselőit várjuk, de szívesen látunk minden érdeklődő kollégát.

A részvételi szándékot kérjük jelezni az MKE titkárságán a 311-8634-es telefonon/faxon, vagy az MKE@visio.c3.hu e-mail címen legkésőbb május 3-ig.

Balogh Mihály
alelnök, szervező